

УДК 332.72:338.583

О. Д. Гнаткович,
к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту та комерційної діяльності,
Львівський інститут економіки і туризму

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Стаття присвячена питанню державного регулювання ефективного землекористування сільськогосподарських підприємств в Україні. Розглянуто основні напрями державного регулювання землекористувачів та проаналізовано методи державного регулювання землекористування підприємств сільського господарства.

The article deals with state regulation of efficient land use of agricultural enterprises in Ukraine. The main directions of state regulation for land users are shown and methods of state regulation of land use of agricultural enterprises are analyzed.

Ключові слова: державне регулювання, земельні відносини, сільськогосподарські підприємства.

Key words: state regulation, land relations, farmers.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сфері сільськогосподарського підприємництва в умовах ринкової економіки особливе місце займає проблема державної підтримки ефективного землекористування сільськогосподарських господарюючих суб'єктів. Методи здійснення державного регулювання земельних відносин, які склалися за часів винятково державної власності на землю, значною мірою збереглися і до сьогодні, проте вони не відповідають сучасним вимогам економіки, не задовольняють потреб фізичних та юридичних осіб та гальмують розвиток підприємництва на селі. Тому державне регулювання ефективного землекористування сільськогосподарських підприємств повинно здійснюватися на основі ринкових та демократичних засобів, які відповідатимуть

законодавству держави та загальному напрямку здійснення земельної реформи. Об'єктивна необхідність такого державного регулювання зумовлена економічним значенням землі для життєдіяльності суспільства та сільського господарства, зокрема, з властивою їй просторовою обмеженістю і незамінністю у сфері матеріального виробництва.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Про необхідність державного регулювання функціонування сільськогосподарських землекористувачів в Україні веде мову багато вчених-економістів, зокрема такі: Головатюк М.С. [1], Дем'яненко М.Я. [2], Михасюк І.Р. [3], Третяк А.М. [4], Черевко Г.В. [5] та ін. Однією з важливих причин, через яку сільськогос-

подарські підприємства не-ефективно використовують належні їм земельні ділянки, науковці називають саме відсутність належної уваги до цієї проблеми з боку держави, що потребує глибших досліджень у цій сфері.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Завданням даної статті є з'ясування суті державного регулювання ефективного землекористування сільськогосподарських підприємств та аналіз методів державного регулювання земельних відносин в аграрній сфері.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Державне регулювання ефективного землекористування сільськогосподарських підприємств розглядається нами як цілеспрямована та системна діяльність державних органів в особі уряду країни та центральних органів влади, яка має визначатися основними завданнями політики земельних відносин та покликана врегулювати за допомогою комплексу політичних, правових, економічних, адміністративних та інших методів відносини з приводу раціонального використання земель аграрних виробників у напрямі підвищення їх родючості та покращення на цій основі результатів господарювання суб'єктів.

Слід зазначити, що у законодавстві багатьох розвинутих країн на сьогодні досить чітко простежуються тенденції посилення державного регулювання земельних відносин, у першу чергу, відносин земельної власності. Разом з тим, треба відмітити, що державне регулювання земельних питань складалося впродовж тривалого історичного періоду і здійснювалось шляхом застосування відповідних законодавчих норм або положень на практиці. Таке регулювання переслідувало дві головні мети: з одного боку — юридичний захист земельної власності і державні гарантії прав землевласників, з другого боку — державне корегування способу використання земель. У сучасних умовах державне регулювання спрямоване значним чином на врегулювання відносин власності на землю. У першу чергу, це стосується колишніх республік Радянського Союзу та країн постсоціалістичного табору Східної Європи.

Виходячи з цього, державне регулювання земельних відносин сільськогосподарських

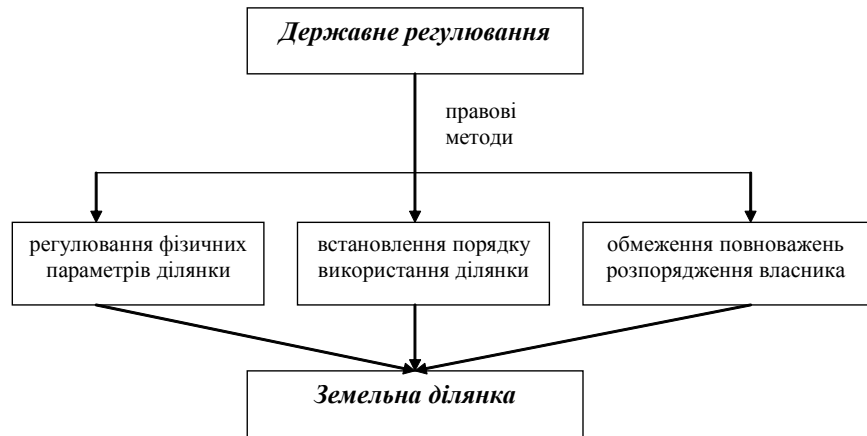

Рис. 1. Державне регулювання використання земельних ділянок сільськогосподарськими підприємствами*

* Джерело: власні узагальнення.

підприємств, яке стосується окремих господарюючих суб'єктів як власників та користувачів земельних ділянок, у загальному вигляді має охоплювати такі три основні напрями:

1) регулювання фізичних параметрів окремих земельних ділянок. Сюди належить встановлення процедури вилучення (викупу) земель підприємців для загальнодержавних потреб, а також напрацювання нормативної бази для формування оптимальних розмірів сільськогосподарських підприємств;

2) встановлення порядку використання земель, який передбачає цільове призначення і спосіб використання окремої земельної ділянки у напрямі збереження її природних властивостей, а також врахування дії обмежень та обтяжень користування ділянкою, якщо вони існують;

3) обмеження повноважень розпорядження власника у напрямі запобігання спекуляціям із землею та надання земель у користування за ознаками фахової відповідності землекористувача.

При цьому державне регулювання земельної ділянки відбувається за схемою, зображеною на рис. 1.

Отже, враховуючи те, що в основі державного регулювання земельних відносин повинен лежати економічний інтерес окремого землевласника чи землекористувача, воно, в першу чергу, повинно бути спрямоване на захист приватної власності на землю. Цього можна досягти, використовуючи в сукупності такі важелі державного регулювання, які лежать у сфері екології, права, політики та науки з використанням заходів адміністративного характеру.

Таким чином, механізм державного регулювання слід розглядати у взаємозв'язку таких об'єктивно притаманних земельним відносинам

методів — політичних, правових, економічних, адміністративних, соціальних та наукових. Такий підхід надасть можливість теоретично чітко розмежувати вплив політики, права економіки, адміністративних, соціальних та наукових важелів на формування і розвиток земельних відносин у сільському господарстві.

Політичні методи державного регулювання земельних відносин передбачають визначення державної політики в цій сфері. Загалом, державна політика — це напрям дій, визначений органами державної влади для вирішення певної проблеми або сукупності взаємно пов'язаних проблем.

Державна земельна політика як базисна складова соціально-економічної політики держави з використання її земельно-ресурсного потенціалу повинна враховувати розташування територій землеводів підприємств, природних властивостей та товарно-грошових параметрів їх земельної власності для задоволення суспільних інтересів господарюючих суб'єктів.

Окремо слід наголосити на тому, що державне регулювання земельних відносин значним чином повинне бути спрямоване на залучення в сільське господарство інвестицій, у тому числі іноземних. Політика залучення інвестицій повинна реалізовуватися як на рівні держави, так і на рівні окремих регіонів держави, що визначає формування регіональних інвестиційних програм та створення сприятливих умов для розробки проектів інвестування сільськогосподарського виробництва.

Такі проекти повинні мати пріоритети при наданні різних форм державної підтримки. У проектах, наданих підприємствами, які претендують на включення в інвестиційну програму, слід: передбачати впровадження передових технологій, розвиток сировинної бази, розвиток транспортної інфраструктури регіону; мати реальні показники ефективності реалізації проекту; мати високий ступінь інформаційного забезпечення досліджуваного ринку збуту сільськогосподарської продукції (обов'язкове підтвердження довгостроковими договорами на поставку продукції або висновком спеціалізованих організацій); володіти певними джерелами залучення позабюджетних інвестицій (у тому числі підтвердження наявності власних коштів у розмірі не менш 20% для проектів, пов'язаних із капітальними вкладеннями); передбачати проведення переговорів із потенційними інвесторами на рівні адміністрації регіону.

Підприємства, які претендують на включення в інвестиційну програму регіону, не по-

винні мати простроченої заборгованості із раніше наданих коштів з державного, обласного та міського бюджетів та не перебувати в стадії реорганізації, ліквідації або банкрутства.

Отже, врахування напрямів реалізації загальнодержавної політики залучення інвестицій у землі сільськогосподарських підприємств разом із регіональною політикою, що базується на формуванні регіональних інвестиційних програм, дозволить поєднати ринкові та державні інструменти регулювання на шляху до покращення виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств.

Правове регулювання земельних відносин забезпечується шляхом прийняття законодавчих актів, нормативних актів центральних та регіональних органів влади. Воно також передбачає вироблення механізму їх реалізації і контролю.

Вплив на розвиток земельних відносин підприємств з економічної позиції держава повинна здійснювати за допомогою таких важелів, як економічно обгрунтоване оподаткування землі сільськогосподарських товаровиробників, пільгове кредитування їх діяльності та надання можливості землевласникам отримання кредитів під заставу земельних ділянок, забезпечення прозорого механізму формування ринкової ціни на земельні ділянки сільськогосподарського призначення, економічне стимулювання раціонального й ефективного землекористування, надання земельних субсидій, субвенцій та дотацій підприємцям у процесі їх виробничої діяльності тощо.

Адміністративні методи регулювання земельних відносин виражають, по суті, пряме управління з боку держави і передбачають застосування державою санкцій і штрафів та запровадження норм і стандартів, які регламентують вимоги до якості робіт, послуг, продукції, до організації виробничих процесів, операцій на внутрішньому і зовнішньому ринку тощо. Вони повинні виявлятися у зборі та обробці інформації про стан земель, вилученні непродуктивних земель з обороту, проведенні оцінки земель, реєстрації прав власників на земельні ділянки, запровадженні державного контролю за охороною та використанням земель сільськогосподарських підприємств, створенні інспекцій з інформаційного забезпечення підприємців у сфері земельних відносин тощо.

Одним з найбільш важливих напрямів адміністративного регулювання має бути державний контроль за раціональним та екологічно-

печним використанням і охороною земель, який повинен забезпечувати дотримання сільськогосподарськими підприємствами вимог чинного законодавства. Метою контролю має бути не стільки констатація фактів порушення вимог використання землі, скільки їх завчасне виявлення або попередження та усунення. Також до сфери адміністративного регулювання відноситься вирішення земельних спорів, які часто можуть виникати в процесі господарської діяльності сільськогосподарських суб'єктів господарювання.

Загалом, адміністративні методи регулювання земельних відносин поряд із економічними, політичним та правовими повинні в сукупності вирішувати основне завдання — захист прав власності та користування земель сільськогосподарських підприємств. Через те і державний контроль, і вирішення земельних спорів, і формування реєстрації земель, і інші заходи з боку держави є необхідними елементами забезпечення раціонального та ефективного використання земель у сфері аграрного підприємництва.

Розглядаючи соціальні методи державного регулювання земельних відносин, необхідно особливу увагу звернути на менталітет селян у різних регіонах держави. Соціальні проблеми розвитку земельних відносин необхідно вирішувати комплексно, а саме: сприяти задоволенню соціально-освітніх та побутових проблем мешканців сільської місцевості; формувати належну соціальну інфраструктуру в сільській місцевості, тобто закладів охорони здоров'я, освіти, культури; сприяти узгодженню інтересів підприємців та їх працівників.

Державна соціальна політика в регіонах у цьому плані повинна обов'язково ґрунтуватись на демократичних засадах добровільності і рівноправності. Через це, реформуючи господарські відносини на селі, слід підходити дуже диференційовано до організації державної підтримки нових господарських формувань.

Поряд з іншими методами державного регулювання земельних відносин наукове забезпечення набуває окремого значення, адже воно виступає основою для розробки програм розвитку земельних відносин та земельної політики держави в цілому, прийняття законодавчих актів, економічно значущого господарювання на землі та екологічно безпечного землекористування. У зв'язку з цим існує потреба здійснювати глобальні наукові дослідження розвитку сільськогосподарського підприємництва за рахунок коштів Державного бюджету та сприяти на рівні держави поглибленню наукових дос-

ліджень у сфері раціонального використання земель серед вітчизняних науковців.

ВИСНОВКИ

Отже, держава має регулювати земельні відносини між сільськогосподарськими підприємцями, і робити акцент не на адміністративний пресинг, а на створення цивілізованої нормативної бази, яка чітко регламентує дії кожного учасника земельних відносин, формування економічного середовища, сприятливого для здійснення господарювання на землі, сприяння соціальному захисту селян як основних суб'єктів господарювання на землі, забезпечення ведення сільськогосподарського підприємництва на науковій основі. Водночас держава повинна пильнувати за дотриманням законодавства підприємцями-землевласниками, карати винних за порушення правових норм, створювати умови для отримання коштів суб'єктами підприємництва через застава землі, сприяти формуванню фінансових інституцій щодо здійснення операцій із землею тощо. Ці заходи повинні виконуватись в рамках єдиної земельної політики, здійснюваної державою на шляху до становлення ринкових земельних відносин у сфері сільськогосподарського виробництва, підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств та покращення ефективності їх господарювання.

Література:

1. Головатюк М.С. Формування системи земельних відносин в Україні на сучасному етапі / М.С. Головатюк // Економіка АПК. — 2003. — № 1. — С. 43—48
 2. Дем'яненко М.Я. Проблеми адаптації податкової системи до умов агропромислового виробництва / М.Я. Дем'яненко // Економіка АПК. — 2008. — № 2. — С. 17—25.
 3. Михасюк І.Р., Державне регулювання економіки / І. Михасюк, А. Мельник, М. Крупка, З. Залога / За ред. д-ра екон. наук, проф., акад. АН Вищої школи України І. Михасюка. — Львів: Українські технології, 1999. — 397 с.
 4. Третяк А.М. Принципи формування державної земельної політики щодо зміни пріоритетів земельної реформи / А.М. Третяк // Екологічні, економічні та технологічні аспекти використання земельних ресурсів: матеріали міжнародного науково-практичного форуму, 19—21 вересня 2007 р. — Львів: Львів. держ. агроуніверситет, 2007. — С. 176—179.
 5. Черевко Г. В. Державне регулювання економіки в АПК: навч. посіб. / Г. В. Черевко. — К.: Знання, 2006. — 339 с.
- Стаття надійшла до редакції 11.12.2012 р.*